

Nr 134.

Av herr **Möller m. fl.**, om vissa ändringar i lagen angående uppsikt å vissa jordbruk.

I närmare trettio år har riksdagen i olika repriser diskuterat lämpliga åtgärder att förekomma och beivra fall av vanhävd av den svenska jorden. I sitt 1904 avgivna betänkande förordade norrlandskommittén vissa bestämmelser till förekommande av vanhävd å jordbruk i Norrland och Dalarna. Det problem, som närmast intresserade denna kommitté, hade avseende på sådana fall av vanvård, som förorsakades av att ägare till jord — bolag, förening för ekonomisk verksamhet eller enskild person — förskaffat sig mark för att tillgodogöra sig skogsavkastningen, men icke bodde eller hade sin hemvist å densamma. Ett par reservanter inom kommittén förmenade emellertid, att en lag, som ej gällde alla jordägare, skulle komma att väcka harm. Enligt dessa reservanternas mening borde lagen sålunda ålägga jämväl bönderna att hålla odlad jord vid makt.

Den proposition, som avlämnades vid 1907 års riksdag, var byggd på den av reservanterna förordade meningen. Kamrarna stannade i olika beslut, varigenom frågan föll.

1909 framlades en ny proposition, denna gång byggd på kommittémajoritetens förslag. Genom sammanjämkning åstadkoms ett beslut, av innebörd att då fastighet utarrenderats enligt den norrländska arrendelagen, uppsikt skulle hållas över huru jordägaren fullgjorde sin byggnadsskyldighet. Under de följande riksdagarna förelägo motionsvis framburna yrkanden dels om en revision av lagen, dels om en undersökning av dess verkningar. En dylik undersökning kom också till stånd och gav vid handen, att lagen var otillfredsställande.

Nästa gång frågan upptogs var 1923, då jordkommissionen i sitt avgivna betänkande förordade en vanhävdslag, som skulle gälla all i enskild ägo varande jord. Följande år aktualiserades spörsmålet genom motioner i båda kamrarna, i vilka påyrkades att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsamt utarbetande och framläggande för riksdagen av förslag till vanhävdslag enligt vissa huvudgrunder. Dessa överensstämde i det väsentliga med jordkommissionens förslag. På hemställan av andra lagutskottet avlät riksdagen till Kungl. Maj:t en skrivelse med hemställan i enlighet med motionärernas förslag. Därpå följde tillkallandet av fyra sakkunniga (de s. k. jordsakkunniga), som på hösten 1926 avlämnade sitt betänkande innehållande förslag till en vanhävdslagstiftning. Som grundsats fastslogs, att en vanhävdslag endast borde utgöra ett komplement till den speciella arrendelagstiftningen. Därmed vore, enligt de sakkunnigas mening,

omfattningen av lagen given och beträffande utarrenderad jord endast såvitt det anginge nödiga åbyggnader.

Vid 1927 års riksdag framlades ett i huvudsak på detta betänkande byggt förslag till lag angående uppsikt å vissa jordbruk (uppsiktslagen). Ett antal motioner avgåvos i anslutning till regeringsförslaget. Sålunda hemställdes av herr Sandén m. fl. i första kammaren och av herr Johansson i Uppmälby m. fl. i andra kammaren, att riksdagen måtte besluta sådan ändring att lagen komme att gälla även för de arrendejordbruk under fideikommiss, som omförmälades i 54 § i det för riksdagen framlagda förslaget till ändring i nyttjanderättslagen, ävensom för vissa andra jordbruk, som omförmälades i 56 § i samma lagförslag, med den arealbegränsning, som för sådana arrendejordbruk kunde komma att bli fastställd. I en av herr Lindhagen m. fl. väckt motion hemställdes, att riksdagen ville besluta sådant tillägg till ovan nämnda lag eller, om detta icke bifölles, åtminstone till norrlandslagen, att lagen komme att gälla även jordbruksarrenden under fideikommiss och vissa andra jordbruksarrenden, om vilka stadgades i 54—56 §§ av förslaget till social arrendelag. Herr Lindhagen yrkade även i en annan motion, att riksdagen ville besluta att uppsiktslagen utsträcktes att omfatta sådana gods, som ägde ett taxeringsvärde av minst 125,000 kronor och på samma gång en åkerareal av minst 75 hektar.

Ett sammansatt andra lag- och jordbruksutskott hemställde, att motionerna icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda, varefter Kungl. Maj:ts proposition bifölls. Vid utskottets betänkande var fogat en reservation av herr Linder m. fl., vari yrkades, att lagen skulle vara tillämplig jämväl å jordbruksarrenden under fideikommiss och å de arrenden, som omnämndes i 56 § av förslaget till arrendelag.

Redan ett år efter lagens ikraftträdande — den 1 januari 1928 — framträdde så tydliga bevis för dess otillräcklighet att i en likalydande motion, avgiven i första kammaren av herr Möller, i andra av herr P. A. Hansson, krav på en utsträckning av densamma restes. Det anfördes, att den nuvarande lagstiftningen ej kan befrias från karaktären av en slags klasslag, tillkommen för att hålla efter vissa jordägare, förrän den kommer att gälla alla jordägare. Den lagstiftning kan ej anses vara tillfredsställande, skrevo motionärerna, som under det den beivrar en försummelse hos ett bolag, att ej underhålla åbyggnaderna å en fastighet, tillåter att en enskild jordägare får både nedriva och bortföra åbyggnaderna och låta 100-tals tunnland odlad jord i de bördigaste trakterna av vårt land ligga öde och obrukade. Det kan ej vara någon mening uti, att organ finnas, vilkas uppgift är att hålla uppsikt över vanhävd, när lagen ej gör det möjligt att ingripa, då vanhävd uppenbarligen föreligger.

Som exempel på lagens bristfällighet anfördes ett par fall från Södermanlands län av konstaterad grövsta vanhävd, men i vilka jordbrukskommissionen dock ej kunde ingripa. Motionärerna uttalade som sin mening, att ett dylikt missförhållande bör genom lagstiftning avhjälpas och vanhävdslagen omfatta all i enskild ägo befintlig jord.

Dessa motioner föranledde ett utlåtande av andra lagutskottet, som avstyrkte motionerna. Ett av skälen till detta synes ha varit farhågor för att en vanhävdslagstiftning skulle komma att bli hinderlig med hänsyn till de jordbrukare, »som sakna tillräckliga ekonomiska resurser för dess lämpliga skötsel samt för dem, som av ekonomiska skäl föranledas att övergå till viss annan driftform vid brukandet av sin egendom». »De betänkligheter, som man med hänsyn härtill kan hysa mot en utsträckning av vanhävdslagen till att gälla för landets alla jordbruksfastigheter, framträda med ökad styrka under innevarande för jordbrukarna svåra ekonomiska tider.» Utskottet sade sig icke förbise, att »därest de ogynnsamma ekonomiska förhållandena, under vilka vårt jordbruk arbetar, skulle medföra ett nedläggande i större omfattning av särskilt mindre jordbrukslägenheter i vissa trakter, detta vore ägnat att tilldraga sig statsmakternas uppmärksamhet», men »en sådan företeelse skulle knappast i första rummet påkalla tillgripande av vanhävdslagstiftning utan böra närmast behandlas under beaktande av dess ekonomiska orsaker».

Till utskottets utlåtande voro fogade reservationer av herr Thorberg m. fl., som framhöllo, att lagen under alla förhållanden ej bör gälla, där vanhävden beror på ekonomisk eller annan oförmåga hos jordbrukaren att väl hävda jorden, samt hemställde om en utredning, huruvida och på vilket sätt en utvidgning av vanhävdslagen bör ske till att omfatta andra slag av jordbruk än dem, för vilka lagen nu gäller, vidare av herr Linder, som under debatten i första kammaren instämde i detta yrkande, samt slutligen av herr Lindhagen. Denne reservant yrkade att riksdagen ville begära skyndsamt förslag om att gällande lag om uppsikt å vissa jordbruk måtte utvidgas till att omfatta egendomar med ett taxeringsvärde av minst 125,000 kronor och en åkerareal av minst 75 hektar, varigenom lagen skulle få tillämpning dels å jordbruksarrenden under gods och därmed jämställda enskilda jordbruk och dels å vissa domäners huvudgårdar.

Riksdagen beslöt emellertid bifalla utskottets hemställan.

Sedan 1929 ha de ekonomiska svårigheterna inom det svenska jordbruket betydligt tilltagit och statsmakterna ha funnit sig i ökad utsträckning nödsakade att ekonomiskt ingripa till jordbrukets stöd. Det kan emellertid icke bestridas, att i vissa delar av vårt land svårigheterna för jordbrukarna varit så stora att nedläggande av odlingar förekommit. Denna omständighet synes oss emellertid på intet sätt kunna anföras som ett argument mot en sådan utsträckning av vanhävdslagen att jordbrukets vidmakthållande övervakas i de fall, där oöfvervinneliga ekonomiska svårigheter icke förefinnas. Som motprestation mot den jordbrukarna lämnade hjälpen från statsmakternas sida synes rimligen kunna krävas att jordens ägare gör vad i deras förmåga står för att hålla jorden i odling.

Genom jordbrukskommissionerna har ju för övrigt skapats organ — som regel bestående av jordbrukare — som man icke har skäl att misstänka för underlåtenhet att taga hänsyn till ekonomiska svårigheter, i de fall då sådana verkligen föreligga.

Vi skola här nedan anföra ett fall av vanhävd i stor skala, vilket är av så mycket mer upprörande karaktär, som det gäller en av Sveriges största domäner, ett tidigare mönsterjordbruk med internationellt rykte och omnämnt i de geografiska läroböckerna i skolorna, samt beläget i en del av landet, där avkastningen å jorden är den största möjliga även oavsett statsmakternas stödaktion åt vissa å godset odlade produkter.

Det nämnda godset är fideikommisssegendomen *Näsbyholm* invid Skurup i Skåne.

I november månad begärde den nuvarande fideikommissinnehavaren, friherre Carl von Blixen-Finecke's närmaste släktingar vid häradsrätten i Vemmenhög, Ljunits och Herrestads härader å tingsstället i Ystad, att Blixen-Finecke måtte försättas under förmyndare, vilket även skett genom häradsrättens utslag av den 22 december.

I sin ansökan till rätten åberopade sökandena, att de under de senaste åren »var för sig fått upprepade anmaningar att något från vår sida borde åtgöras med anledning därav att den nuvarande innehavaren av den vår släkt tillhöriga fideikommisssegendomen *Näsbyholm* uppenbart vanskötte densamma», och anförde vidare att »i tidningspressen har under den senaste tiden denna vanhävd blivit utförligt skildrad». För att få saken belyst hade de hänvänt sig till Malmöhus läns hushållningssällskap, vars utlåtande bilades. Det framgick av detta utlåtande — avgivet av hushållningssällskapets arbetsutskott — att enligt dess mening »de till fideikommisset hörande egendomar, som av fideikommissarien själv brukades, voro föremål för uppenbar vanhävd samt att detta vore ägnat att skada blivande fideikommissinnehavares intresse».

Sökandenas advokat anförde vidare, att »förfallet, vanskötseln av godsets och fideikommissinnehavarens ekonomi samt jordens vanhävd och skogens plundring på träd icke tagit sin början i går eller i år utan pågått sedan flera år tillbaka. Redan år 1923 försumrades t. ex. betgallringen av ett fält om 50 å 60 tunnland med påföljd att ogräset tog överhand» o. s. v. »Under de år», hette det vidare, »som sedan gått, har skötseln av godset icke blivit bättre, och som förhållandena nu gestalta sig är en förändring absolut nödvändig.» Det åberopades att i egen jordbruksdrift funnes förutom *Näsbygård*, som även tidigare brukats av fideikommissarien själv och som omfattade 740 tunnland, *Tärnö gård* med cirka 530 tunnland, *Kullatorpsgården* med cirka 50 tunnland och *Olof Anderssons gård* med cirka 100 tunnland, sammanlagt alltså cirka 1,420 tunnland. På samtliga dessa gårdar fick besökaren ett intryck av förfall och vanvård i det rent yttre. Byggnaderna ägnades icke nödig omsorg. Beträffande själva jordbruket skildrades missförhållandena utförligt, och det framgick bland annat att skörden 1930 påbörjades sent och ej var avslutad förrän i mitten av oktober månad. Höet hade samma år blivit till stor del fördärvat av den anledningen att godsförvaltningen ansett sig icke få tillräckligt betalt å auktion och därefter icke i tid och med omsorg ombesörjt inbärgningen. Förr odlades å *Näsbygård* cirka 120 tunnland sockerbeter och cirka 80 tunnland andra rotfrukter samt

å Tärnö gård cirka 67 tunnland sockerbeter och cirka 35 tunnland andra rotfrukter. På dessa gårdar höllos: å Näsbygård 450 nötkreatur och 45 arbetshästar och å Tärnö gård cirka 180 nötkreatur och 12 par hästar förutom svin. De senare åren har sockerbetsodlingen icke uppgått till mer än en tredjedel mot förut och foderrotfruktsodlingen förekommit i ännu mindre proportion. Nötkreatursstammen hade å Näsbygård inskränkts till 6 kor jämte några ungdjur under det att på de övriga gårdarna icke finnas nötkreatur alls. På Tärnö gård finnes — enligt uppskattning — 12 hästar eller hälften mot förut men på Näsbygård icke ens så stor proportion. I ett intyg avgivet av en granne, riksdagsman Axel Pehrsson i Bramstorp, yttrades bland annat att »fideikommissinnehavaren skadar genom sitt sätt att förvalta godset blivande fideikommissinnehavare, sig själv, ortsbefolkningen, som intet arbete får, samt kommunen genom egendomarnas värdeminskning». Domänintendenten, riksdagsman Sven Linders, ordförande i jordbrukskommissionen i Malmöhus län, yttrade i ett intyg att »därest dylik skötsel förekomme å en kronans domän, skulle jag omedelbart anmäla innehavande arrendatorn för kontraktsbrott och påyrka hans skiljande från arrendet» samt att »om någon under uppsiktslagen stående jordbruksfastighet skulle brukas på detta sätt, jordbrukskommissionen otvivelaktigt kunde och borde betrakta detta som uppenbar vanhävd och vidtaga omedelbara åtgärder».

Vid samma rättegångstillfälle meddelades genom förklarandens, baron Blixen-Fineckes advokat, att å godset några dagar tidigare — alltså sedan ansökan om sättande under förmynderskap ingått till häradsrätten i Ystad — anställt en förvaltare. Förklarandens advokat erkände att kreaturstammen inskränkts såsom ovan nämnts, men förklaranden ville bestrida, att den omständigheten, att jordbruk dreves kreaturslöst i och för sig innebure ett bevis å vanhävd.

Av från av sökandenas advokat åberopade vittnen framgingo en del andra bevis på vanhävd. En av vittnena, ledamoten av hushållningssällskapets förvaltningsutskott, landstingsmannen Anders Ericsson i Nöbbelöv, anförde som sin åsikt, att det »näppeligen inom hela länet finnes någon egendom, vare sig större eller mindre, som vore så vanskött som för närvarande Näsbyholm.» Tidigare, då godset skötts av en bland sökandena, förvaltaren Ankarcrona, »hade det varit en mönstergård och dess nötkreatursbesättning den förnämsta i landet, vilket bäst visades därav, att den varit den enda i landet, som godkänts som avelscentrum för låglandsboskap».

Vid nästa rättegångstillfälle — den 22 december — framlämnade förklarandens advokat en längre skrift, vari bestreds påståendet om vanhävd. Det anfördes bland annat, att arrendet för vissa utarrenderade gårdar under Näsbyholm 1926, då de gamla kontrakten gingo ut, höjts från sammanlagt 72,028 kronor till 96,078 kronor, vilket föregavs vara ett bevis för att ekonomin sköttes med omsikt. Sökandenas advokat framförde gentemot detta att arrendenas höjande icke kunde räknas Blixen-Fineckes ekonomiska sinne till förtjänst utan tvärtom vore uttryck för ett klåsystem, som komme att

straffa sig. En del arrendatorer hade redan ansett sig böra lämna sina gårdar och i vissa fall ha nya arrendatorer icke erhållits, utan gårdarna fått tagas i bruk av godsförvaltaren själv.

Beträffande kreatursstammen framlöll sökandenas advokat vid detta rättegångstillfälle, att det kapitalvärde, som representerats av den enastående nötkreatursbesättningens avelsvärde och avkastningen i form av försäljning av avelsdjur och mjölk — som i en butik i Malmö erhöi ett avsevärt merpris öfver all annan mjölk — blivt helt spolierat. Vid den förre fideikommissinnehavarens fränfälle fanns cirka 525 nötkreatur å Näsbygård och Carlstorp. Innan den nuvarande innehavaren tillträdde försåldes å tvenne auktioner cirka 200 djur och vid övertagandet i september 1919 kvarstodo cirka 300. Med denna besättning som grundval hade det gamla antalet snart kunnat uppnås. I stället såldes år 1921 142 avelsdjur och sedan har under åren genom auktioner och andra realisationer försålts hela återstående besättningen med undantag av 7 st. kor och några ungdjur.

I fråga om skogarna omnämndes att avverkningen skett så omfattande, att skogsvårdsstyrelsen den 30 april 1928 utfärdat avverkningsförbud å Näsbyholms fideikommiss.

Fideikommissinnehavaren sökte genom sitt rättegångsombud leda i bevis, att övertagandet av godset krävt så stora kostnader, att detta nödvändiggjort en del av de senare vidtagna åtgärderna. Det uttalades att »förklaranden vid övertagandet av (kreaturs)besättningen år 1919, d. v. s. under den svåraste dyrtiden, fick betala en oerhörd summa för djuren och att han för att likvidera köpet måste taga stora lån. Till detta kom den dryga arvsskatten och lagfartsstämpeln. När sedan priserna på djur och lantbruksprodukter började hastigt falla utan att förklaranden kunnat dessförinnan avveckla sin stora skuldbörda, sålde han djuren, innan värdena hunnit sjunka allt för mycket». Gentemot detta anfördes från sökandena, att Blixen-Finecke, då han övertog lösboet å Näsbyholm i september för 2,000,000 kronor, fick dels inräkna värdet för fardagsåret, 250,000 kronor, och dels de summor, för vilka avelsdjur försålts under tiden 1 maj 1919 till överlåtelsens dag. I följd härav kunde Blixen-Finecke tillgodoräkna sig icke mindre än 1,070,380 kronor för under olika tidpunkter intill den 20 september 1919 försålda djur. Därjämte hade han kunnat räkna sig till godo en högt tilltagen lösen av vissa lösören enligt fideikommissbrevet med 180,000 kronor, samt efter överenskommelse med dödsboet genom inköp av Stjerneholm och vissa andra gårdar genom öfverflyttandet av fideikommissrätten på dessa gårdar från Assartorpsgårdarna och en gård i Svenstorp samt genom sistnämnda gårdars försäljning, en mellanskillnad till ett belopp av 383,700 kronor. Av de omtalade 2 miljonerna hade, anförde sökandenas ombud, Blixen-Finecke sålunda icke utbetalat mer än 365,920 kronor och för denna summa erhållit kvarvarande cirka 300 nötkreatur, cirka 70 hästar samt hela jordbruksinventariet för övrigt. (Av kreaturen såldes 142 stycken år 1921 för 236,000 kronor).

Dessutom anfördes att Blixen-Finecke vid fideikommisset Dallands i Danmark öfvergång till fri egendom såsom innehavare av detta fideikommiss

erhållit ett belopp av cirka 500,000 kronor, och då inkomsten från Näsbyholms fideikommiss i allt torde belöpa sig till omkring 200,000 kronor årligen, bör ingen nöd hava funnits även om man räknar med att arvsskatten skulle betalas genom årliga belopp, fördelade på 10 år.

Taxeringsvärdet av de till Näsbyholms fideikommiss hörande egendomarna uppgick vid överlåtelsen till 3,301,900 kronor och den nuvarande fideikommissägaren hade även 1919 från övriga dödsbodelägare efter sin fader tillhandlat sig denne i livstiden enskilt tillhöriga fastigheter till ett belopp av 407,300 kronor, som motsvarade fastigheternas taxeringsvärde. Genom Kungl. Maj:ts resolution av den 7 november 1919 hade förklaranden emellertid på ansökan medgivits, dels att försälja tvenne fastigheter emot 625,000 kronor, vilken köpeskilling skulle förvaltas såsom fideikommisskapital, över vars årliga ränteavkastning, sedan $\frac{1}{20}$ därav avsatts, fideikommissets innehavare skulle förfoga, dels ock att den fideikommisssegenskap, som kunde vara fästad vid vissa andra jordbruksfastigheter i Assartorp och Gärdslov, tillhoppa värderade till 463,000 kronor, finge upphöra och i stället från nämnda fastigheter, vilka därefter skulle bliva förklarandens egen egendom, överflyttas på de ovannämnda fastigheterna (med undantag för ett gatehus); i samband därmed lämnades föreskrifter om överflyttandet av i fideikommisset intecknad gäld till de sålunda fideikommisset tillförda fastigheterna. Det antecknades i rättegångsprotokollet att fideikommissarien under de närmaste åren efter fideikommissets övertagande försålt dels de fastigheter, som inbragt 625,000 kronor, dels därutöver de från fideikommisset fritagna och ett par andra för tillhoppa 796,000 kronor. Inteckningarna å godset uppgingo till ett belopp av 350,000 kronor.

Genom långa vittnesförhör — vilka framgå av det rättegångsprotokoll vi anhålla att få ställa till utskottets förfogande — ådagalades ytterligare vanhävden å gården, varpå häradsrätten med stöd av I kap. 2 § 2) i lagen den 27 juni 1924 om förmynderskap fideikommissinnehavaren förklarades omyndig.

Vi ha ansett oss böra så utförligt som skett redogöra för vad som framkommit vid processen om Näsbyholms fideikommiss, enär detta fall synes oss ställa bristerna i vår nuvarande vanhävdslag av 1927 (uppsiktslagen) i öppen dag. Här har förelegat ett så uppenbart fall av vanhävd, att det väckt uppseende över hela Skåne under flera års tid. Den förnämsta kreatursbesättningen av låglandsras i hela landet har på få år spolierats, jordens avkastning har minskats, skog har skövplats och arbetslöshet och utflyttning ersatt den trivsel, som befolkningen på godset fordom kunde glädja sig åt.

Det allmänna har likvisst — med undantag för vad det gäller skogen — saknat varje möjlighet att ingripa genom något av sina organ. Först sedan i tidningspressen saken bragts på tal och därigenom kommit att väcka ett ofantligt uppseende, skedde från privatpersoners sida det ingripande som ledde till att fideikommissinnehavaren ställts under förmynderskap. Ingripandet har sålunda väsentligen skett emedan det fanns släktingar, som önskade skydda godset för värdeminskning; beslutet om fideikommissinne-

havarens försättande under förmynderskap (vilket nu överklagats hos hovrätten över Skåne och Blekinge) gjordes möjligt på grund av att släktingar funno successors rätt kränkt och äventyrad.

Det synes vara en uppenbar brist i lagen att möjlighet till ingripande från det allmännas sida i ett så eklatant fall av vanhävd helt och hållet saknas.

Det bör tilläggas att jordbrukskommissionen i Skåne funnit saken vara av den vikt, att dess ordförande, domänintendenten Linders, i en skrivelse till statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet hemställt om initiativ, varigenom fideikommiss skulle bringas under uppsiktslagen. Samtidigt påtalas även andra fall av vanhävd i Skåne, vilka äro oåtkomliga enligt uppsiktslagen, enär ägarna äro mantalsskrivna å egendomen utan att likväl ägna den sådan omvårdnad, som uppsiktslagen kräver.

Ifrågavarande framställning bifogas denna motion.

På grund av det anförda tillåta vi oss hemställa om utredning rörande en utvidgning av uppsiktslagen. Samtidigt synes det oss emellertid böra prövas, i vilken omfattning den nuvarande lagen bör i vissa avseenden revideras. Till ledning för bedömandet av denna fråga tillåta vi oss anförda vissa erfarenheter från Värmland.

I Värmlands län finnes en skogsspekulant, som är ägare till mellan 80 och 90 skogsfastigheter, av vilka han själv endast brukar en, därtill av mindre storlek, medan de övriga äro utarrenderade. Vanhävd föreligger på ett stort antal — för att icke säga de flesta — av dessa, vilket medfört att jordbrukskommissionens uppmärksamhet påkallats i stor utsträckning. Personen i fråga har trots med jordbrukskommissionen frivilligt träffad överenskommelse om reparationer, att slutföra inom fyra år, dock uraktlåtitt att utföra dessa. Följden av detta har blivit att han ålagts böter, varefter han träffat ny frivillig överenskommelse men med samma resultat. Denne skogsspekulant har sålunda funnit det billigare att förfara på detta sätt än att ordentligt utföra de honom ålagda reparationerna. Här föreligger ett fall, då den angivna tidsfristen, fyra år, uppenbarligen missbrukats för att kringgå uppsiktslagens bestämmelser, vilket de låga böterna synas möjliggöra.

På grund härav torde det vara lämpligt att den nuvarande uppsiktslagens bestämmelser, närmast i berörda avseende, göras till föremål för prövning samtidigt med frågan om dess utsträckning till att omfatta flera slag av jordbruk.

Det hemställes alltså,

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte skyndsamt låta utarbeta och för riksdagen framlägga förslag till utsträckning av nu gällande uppsiktslag till att omfatta andra slag av jordbruk än dem, för vilken den nu gäller, samt att i samband därmed jämväl förslag framläggas till sådana skärpningar av nämnda lag, som må anses påkallade.

Stockholm den 22 januari 1931.

Gustav Möller.

Olof Olsson.

A. J. Bärq.

Edv. Björnsson.

C. E. Svensson.

Avskrift.

Bilaga.

Till

Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Jordbruksdepartementet.

Enligt lagen den 27 juni 1927 hava jordbrukskommissionerna inom länen att utöva uppsikten å vissa jordbruk och vidtaga åtgärder mot förekommande vanhävd. Emellertid är kommissionernas verksamhet starkt begränsad. Lagens 1 § bestämmer sålunda: »År brukningsdel av beskaffenhet och omfattning och tillhör den sådan ägare, att med avseende å arrende därav gäller lagen om arrende av viss jord å landet i Norrland och vissa delar av Svealand eller vad i lagen om nyttjanderätt till fast egendom är särskilt stadgat om jordbruksarrenden under bolag eller med dem likställda jordägare, skall uppsikt hållas däröver att brukningsdelen ej vanhävdas, vare sig därigenom att jordbruket så vanskötes, att dess vidmakthållande äventyras, eller därigenom att nödiga byggnader bortföras eller lämnas utan underhåll.»

Genom lagens avfattning har uppsikten praktiskt taget begränsats till att omfatta jordbruk, som ägas av bolag eller enskilda skogsspekulanter eller med dessa fullt jämförliga innehavare. Däremot har hela det enskilda jordinnehavet, likaledes fideikommissernas vidsträckta domäner och med dessa likartade egendomskomplex lämnats utanför all samhällelig uppsikt. Skötas dessa egendomar väl, så är det bra. Skötas de dåligt, så är detta ägarnas egen sak. Samhället har ingenting att säga till om.

Redan vid uppsiktslagens utsträckning att omfatta hela landet i stället för såsom förut endast de nordligare delarna höjdes röster för en mera omfattande allmän vanhävdslag. Numera synes det vara ganska uppenbart, att uppsiktslagen har föga eller intet att betyda i vissa landsdelar, om ej den samma blir mera omfattande. Om ett av ledmotiven för en samhällelig kontroll över jordbrukets skötsel skall vara dettas bevarande och upprätthållande på försvarligt sätt, så är det rätt ologiskt att undantaga vissa jordbruk från samhällets krav i detta avseende. Jordbrukskommissionen i Malmöhus län har, liksom i åtskilliga andra län, så gott som ingen rejäl funktion att fylla med nu gällande lagstiftning, om ej att iakttaga missförhållanden utanför rāmärkena för dess verksamhet.

Nu frågas, om verkligen missförhållanden råda, som kunna ge anledning till lagens utsträckning. För min del måste jag svara ja. Och denna inlaga föranledes härav.

Nog finns det vittnesbörd från landets olika delar om behovet av allmän vanhävdslag, från gården däruppe i Tornedalen, där gödselhögen under många år vuxit i höjd med husen, ned till den bördiga skåneslätten vid Anderslöv, där järnvägen passerar igenom ägorna till en bondgård, vars husbyggnader stå som grinande skelett och säden ruttnar ute på marken. Men det mest markanta exemplet är Näsby med flera gårdar under Näsbyholms fideikommiss i Malmöhus län. Under sista åren ha dessa egendomar alltmåra dragit till sig uppmärksamhet. Näsby gård hade ju för ett fåtal år sedan nästan världsrykte för den förnämliga nötkreatursaveln, som där bedrevs. Nu är hela denna förstklassiga tillgång skingrad. Men under fjolåret gick Näsbyholms rykte landet runt på grund av dess vanhävd.

Vanhävdens konstateras till yttermera visso vid häradsrätten. Fideikommissarien sattes under förmynderskap. Beslutet härom har emellertid överklagats. Samhället skulle alltså stå maktlöst mot vanhävdens, därest icke en så fruktansvärt brysk åtgärd kunde anlitas som att sätta en jordägare under förmynderskap. Och i detta fallet kan det inte gärna vara vanhävdens av jorden i och för sig, som är det grundläggande för omyndigförklarandet, utan fastmera de ekonomiska konsekvenserna för familj och blivande fideikommissarie.

Men den allmänna rättskänslan är upprörd. Allt vanligt sunt förstånd har svårt att begripa, varför inte just i ett sådant fall framför alla andra — på grund av de stora värden, som äventyras — samhället skall ha möjlighet och makt att ingripa till skydd för jorden och människorna, som äro beroende härav. Man får ihågkomma att fideikommissens jordinnehav ofta beröra hela socknar. Ett enda av Skånes fideikommiss har sålunda jord i ej mindre än 42 kyrkosocknar, och är i åtskilliga av dessa den helt dominerande jordägaren.

Ur samhällets synpunkt, att naturtillgångarna skola av vederbörande jordägare eller innehavare ordentligt hävdas och göras nyttigbärande, måste andra utvägar än så utomordentliga som ett omyndigförklarande av personer vara att föredraga. Jag ser ingen lämpligare utväg än tillgripa vanhävdslagens utsträckning. Denna bör enligt min mening avse jorden och icke begränsas till viss del av dess innehavare. Därom vittnar erfarenheten.

Med anledning av det nu anförda får jag härmed vördsamt anhålla om vidtagande av snabba åtgärder för att ställa i första rummet fideikommissens jordbruksinnehav, men även jordbruk i enskild ägo i den största möjliga utsträckning under uppsikt i enlighet med ovannämnda lag av den 27 juni 1927.

Nevishög, Staffanstorp i januari 1931.

Sven Linders.

Ordförande i jordbrukskommissionen samt
domänintendent i Malmöhus län.
